

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 37:33:93/94

Голубка М. М.

Львівський кооперативний коледж економіки і права

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ ТА КООПЕРАТИВНОЮ ОСВІТОЮ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджено теоретичні питання з підготовки фахівців із фінансово-економічного та кооперативного профілю на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Розвиток освіти на західноукраїнських землях здійснювався саме силами культурно-просвітніх товариств. Проаналізовано важливість економічної освіти для нації, а також потреба до здобуття необхідних знань для ефективного ведення господарської діяльності населення.

Ключові слова: культурно-просвітні та господарські товариства, фінансово-економічна та кооперативна освіта, західноукраїнські землі, курси, молодь, професійна підготовка фахівців.

Постановка проблеми. Підготовка фахівців із фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. є важливим об'єктом досліджень. Розвиток освіти здійснювався саме силами культурно-просвітніх товариств. Проаналізовано важливість економічної освіти для нації, а також потреба до здобуття необхідних знань для ефективного ведення господарської діяльності населення. Кооперативно-освітні діячі того часу розглядали фахову фінансово-економічну освіту молоді як чинник соціальної незалежності українців [2, с. 208].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика підготовки фахівців із фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. є мало поширеною серед українських дослідників економічного профілю та більш часто привертає увагу науковців-педагогів. Загальні теоретико-методологічні засади розвитку економічної освіти поглиблюють такі українські вчені, як В. Андрущенко, Б. Гершунський, Л. Заглинська, М. Згуровський, В. Ільїн, В. Кремень, В. Луговий, О. Лукомська, Н. Нічкало, Г. Товканець та інші. Ретроспективні особливості розвитку економічної аспекти розглянуто в працях таких науковців, як О. Вербова, В. Вісин, З. Гіптерс, С. Голубка, С. Злупко, І. Зуляк, К. Кондратюк, І. Потапюк, Л. Потапюк та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у аналізі підготовки фахівців з фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. з економічної точки зору. На сьогодні ця проблема мало поширена серед українських дослідників економічного профілю та все більше привертає увагу науковців-педагогів.

Мета статті полягає у дослідженні підготовки фахівців із фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. та аналізі формування економічного мислення та свідомості, розвитку здібностей західних українців та їх шлях в отриманні фаху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні, політичні та соціальні зрушення у

Австро-Угорській імперії та західноукраїнському суспільстві у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. висунули нові вимоги до молоді, до її вміння співіснувати та гармонічного розвиватися у тогочасному суспільстві, самостійного вибору свого життєвого шляху та реалізації власних здібностей. Від правильності здійснення вибору залежало майбутнє західних українців у Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті, тому більшість тогочасної молоді обирала фінансово-економічну чи кооперативну освіту.

Зазначимо, що на вибір професії не останню роль відіграло місце проживання західноукраїнської молоді. Так, розвиток великих міст у Австро-Угорській імперії відбувався в торгово-промислових, політико-адміністративних та культурних центрів імперії, тоді як сільськогосподарське виробництво, дрібні промисли та торгівля домінували в західноукраїнських містечках [5]. Варто зазначити, що українці у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. усвідомлювали, що для ефективного інвестування власних коштів у підприємництво необхідне створення власних банків, ощадних та позичкових спілок, а також кредитних товариств, що, у свою чергу, стало поштовхом для розвитку фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти через організацію навчання фахівців економічного профілю [5, с. 67–68].

Історія підготовки фахівців із фінансово-економічною освітою в Австро-Угорщині пов'язана з капіталізацією великих міст, зародженням та розвитком первісних ринкових відносин, а також з індустріалізацією Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. В період 1848–1918 рр. кипіла соціально-політична боротьба з визволення західноукраїнської нації, оскільки знайшлися сили щодо відтворення власної інтелігенції для служби інтересам українському народу, а також забезпечення фахової освіти незаможним верствам населення західноукраїнських земель під владою монархії Габсбургів [9, с. 5].

Державне регулювання підготовки фахівців із фінансово-економічною освітою в Австро-Угорщині здійснювалося завдяки ратифікації Законів «Про торговельну освіту» від 1873 р., «Про доповнююче навчання» від 1885 р. зокрема. В Австро-Угорщині були запроваджені так звані виділові,

горожанські та доповнюючі школи, де молодь отримувала початкову фінансово-економічну освіту, дво- та трирічні школи, де молоді люди здобували середню фінансово-економічну освіту, а також торговельні академії, де була можливість отримувати вищу фінансово-економічну освіту для здобуття вакантних посад керівників торговельних підприємств, банківських службовців вищих рангів, касових службовців, службовців транспортних установ, експортерів та комівояжерів [9; 10].

З огляду на особливості освітньої політики монархії Габсбургів, у сприянні розвитку панівних етнічних груп протягом аналізованого періоду не були відкриті україномовні державні торговельні школи. Тому відсутність можливостей здобуття фінансово-економічної освіти в державних закладах Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття сприяла активізації діяльності культурно-просвітніх та господарських товариств у пропаганді фінансово-економічних знань серед західноукраїнської молоді. Такі товариства організовували мандрівні курси та школи, денні та заочні фахові курси, а також торговельні та господарські навчальні заклади [10, с. 15–16].

Варто відмітити, що розвиток освіти на західноукраїнських землях здійснювався саме силами культурно-просвітніх товариств, які були зацікавлені в підготовці висококваліфікованих кадрів; створювали дошкільні виховні заклади й приватні школи, бібліотеки; проводили заочні лекції для осіб, які працювали; активно займалися видавничою діяльністю; залучали до навчального процесу мандрівних вчителів-інструкторів тощо. Більшість шкіл були в незадовільному стані, підпорядковувалися церкві, де замість учителів працювали дяки й постійно не вистачало педагогічних кадрів, освіта надавалася в обмеженому порядку.

Наприкінці XIX ст. на території України діяло багато наукових товариств, які відігравали значну роль у координації науково-економічних пошуків та налагодженні інформаційних зв'язків між вченими того часу. У 1873 р. у Львові було засновано першу українську багатопрофільну академію наук – Наукове товариство ім. Т. Шевченка, яке активно готувало молоді кадри українських науковців, сприяло поширенню накопиченої інформації та досвіду серед зацікавлених вчених.

Економічна думка західноукраїнських територій другої половини XIX – початку XX ст. сформувалася під впливом досліджень видатних українських учених того часу, зокрема: І. Франка, який здійснив фундаментальне дослідження формування інституційних засад національних фінансово-економічних організацій західноукраїнських земель; С. Бородаєвського, І. Витановича, Д. Коренеця, В. Нестеровича, Л. Олесевича, С. Храпливого, які проводили дослідження процесу зародження та піднесення кооперативного руху на землях Західної України; Ю. Бачинського, В. Барвінського, В. Будзиновського, В. Навроцького, Є. Олесницького, В. Левинського, П. Чомпа, які присвятили свої праці переважно дослідженням статистико-економічного характеру. Серед інтелектуального осередку того часу був відомий австрійський політолог, соціолог, історик-економіст Й. Шумпетер – один із засновників теорій економічного зростання та розвитку, автор теорії інновацій, принципу творчого руйнування, теорії економічного розвитку тощо [4; 11, с. 156–176].

Наприкінці XIX – початку XX ст. на території Західної України діяло 4 ВНЗ: Львівський університет (1874 р.), Чернівецький університет (1875 р.), Львівський політехнічний інститут (1877 р.) та Львівська академія ветеринарної медицини (1897 р.). Тодішня система вищої освіти в університетах фактично підпорядковувалась цілям Австро-Угорської імперії. Крім виконання освітнянських функцій, тодішні університети слугували центрами науки й мали, як правило, юридичний, філософський, медичний, богословський, а згодом й економічний факультети.

Науково-педагогічну діяльність у вищих навчальних закладах та інших освітніх установах Західної України здійснювали висококваліфіковані вчені-економісти, професори, доктори економічних, правових та статистичних наук, засновники кафедр навчальних закладів Західної Європи. Серед них найвідомішими особистостями є Л. Білінський, Т. Бжеський, С. Гломбінський, С. Грабський, Ф. Кляйнвехтер, Ю. Платтер, Т. Пілат, В. Охенковський, Л. Царо, Й. Шимонович, С. Смаль-Стоцький та інші [4; 11, с. 33–46].

Варто зазначити, що до західноукраїнських культурно-просвітніх та господарських кооперативних товариств Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття могли вступати лише громадяни Австро-Угорщини за національною ознакою, тобто лише українці. Метою діяльності західноукраїнських кооперативних товариств було ґрунтовне творче співробітництво, спрямоване не тільки на покращення добробуту, захисту соціальних та культурно-освітніх потреб українців в Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті, а й на духовний розвиток західноукраїнського соціуму тогочасної [8, с. 9].

Так, І. Монолатій доводить, що у Східній Галичині переважно сільське населення формували дві групи, що конкурували між собою – поляки й українці, в Північній Буковині – румуни й українці, а на Закарпатті – угорці та українці. Третю, етнічну групу завжди формували євреї, які були посередниками між цими переліченими вище домінуючими етнічними групами – корчмарями, торговцями та орендарями [7].

Водночас, як стверджує О. Мазурок, у цей період існували відмінності в етнічному складі міського та сільського населення Австро-Угорщини. Західноукраїнські міста – тогочасні історичні центри ремесел та промисловості, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, політико-адміністративні, культурні та освітні центри, помережані важливими залізничними вузлами, були магнітом для сільських мешканців Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, а також іноземців, які прибували з-за кордонів Австро-Угорщини. Водночас міське населення західноукраїнських земель формували дві групи, конкуруючі між собою, – поляки та євреї, в Північній Буковині – німці та євреї, а на Закарпатті – угорці та євреї. Насправді, частка освічених українців у деревообробній, лісовій, озокеритній, солеварній та солевидобувній промисловості західноукраїнських міст була набагато вищою у дослідженому періоді, незважаючи на те, що ключові позиції були за євреями, німцями, поляками, румунами та угорцями [6].

Протягом періоду 1848–1918 рр. на західноукраїнських землях під владою Австро-Угорської імперії культурно-просвітні та господарські товариства публікували посібники та підручники для фінансово-економічної та кооперативної освіти, а також для фахового навчання західноукраїнської

молоді з метою сприяння ефективності господарської діяльності українців в Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті, незважаючи на несприятливі економічні, геополітичні, політико-історичні та соціокультурні умови. Друкована фахова література була спрямована на боротьбу з неписьменністю українців, насамперед серед молоді [1, с. 182]. Так, тогочасна молодь в Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті мала можливість вивчати такі предмети професійного циклу, як касове та купецьке діловодство, основи науки про торгівлю та купецькі звичаї Австро-Угорщини, торговельне право, так звані купецькі рахунки, товарознавство, торговельне ділове письмо, а також торговельну географію тощо [5, с. 68], тоді як серед предметів загально-освітнього циклу можна назвати релігію, українську, польську та німецьку мови, історію, гігієну, фізичні вправи [9, с. 70].

Кооперативно-освітні діячі того часу розглядали фахову фінансово-економічну освіту молоді в якості чинника соціальної незалежності українців [2, с. 208]. Тому фінансово-економічна та кооперативна освіта українського населення де-факто стала сприятливим фактором розвитку господарської діяльності, насамперед у сільському господарстві, а також покращення добробуту українських селян Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті [1, с. 182].

Оскільки справа фінансово-економічної та кооперативної освіти західноукраїнського населення вимагала насамперед елементарну грамотність, а також мотивацію до здобуття необхідних знань для ефективного ведення господарської діяльності населення Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, тому в процесі розвитку системи підготовки фахівців з фінансово-економічною та кооперативною освітою на західноукраїнських землях протягом 1848–1918 рр. можна виділити чотири послідовні етапи:

– на першому етапі (до 1893 р.) виник український кооперативний рух, спостерігалися спроби активного пошуку та поширення емпіричних ідей кооперації та економічної самопомочі серед західноукраїнського народу, а також були створені заклади фінансово-економічної та кооперативної освіти в Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті;

– на другому етапі (1894–1903 рр.) відбулися суттєві зміни у економічній освіті через певний занепад кооперативного руху на західноукраїнських землях;

– третій етап (1904–1914 рр.) увійшов в західноукраїнську історію як роки розквіту фінансово-економічної та кооперативної освіти українського населення в Австро-Угорщині, а також встановлення взаємозв'язку наукових та прикладних аспектів економічного навчання та виховання тогочасної молоді;

– на четвертому етапі (1915–1918 рр.) через події Першої світової війни настав застій процесу підготовки фахівців з фінансово-економічною освітою та кооперативного руху на західноукраїнських землях [3, с. 18].

Отже, у зв'язку з відсутністю державної системи професійної підготовки українського населення Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття в період 1848–1918 рр., фінансово-економічна та кооперативна освіта була забезпечена завдяки культурно-просвітнім та господарським товариствам, які створювали приватні школи та дошкільні освітні заклади, хати-читальні, проводили заочні курси для працевлаштованих українців. Відкриття українськомовних освітніх закладів кооперативно-освітніми діячами того часу сприймалося як засіб формування освіченої та конкурентоспроможної когорти українських підприємців, промисловців, а також конкурентоспроможних господарників на ринку праці Австро-Угорщини [8, с. 11].

Висновки. Тому фінансово-економічна та кооперативна освіта українського населення де-факто стала сприятливим фактором розвитку господарської діяльності, насамперед у сільському господарстві, а також покращення добробуту українських селян Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті [1, с. 182].

Таким чином, підготовка фахівців із фінансово-економічною та кооперативною освітою на західноукраїнських землях у другій половині XIX – початку XX ст. переслідувала мету послідовного формування економічного мислення та свідомості, розвитку здібностей західних українців у певному виді господарської діяльності на території Австро-Угорської імперії, а також навчання основ організації праці в нових умовах ринкових відносин тощо.

Список літератури:

1. Гіптерс З. Педагогічні видання, підручники та посібники для економічної освіти дітей і дорослих (Західноукраїнські землі XIX – початку XX ст.) / З. Гіптерс // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – № 2. – С. 173–184.
2. Гіптерс З. Проблеми економічної освіти та хліборобського шкільництва на західноукраїнських землях у педагогічній спадщині Євгена Храпливого / З. Гіптерс // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – № 43. – Ч. 2. – С. 208–215.
3. Гіптерс З. Розвиток економічної освіти дітей та дорослих на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.) : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.01 / З. Гіптерс ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2016. – 46 с.
4. Гіптерс З. Економічна освіта на західноукраїнських землях та її сподвижники (XIX – перша половина XX ст.) : [монографія] / З. Гіптерс. – К. : УБС НБУ, 2011. – 347 с.
5. Кишакевич Л. Кооперативний рух на західноукраїнських землях в кінці XIX – на початку XX ст. / Л. Кишакевич // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 65–71.
6. Мазурок О. Міста Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття у другій половині XIX – на початку XX ст. (1848–1918 рр.). Етносоціальний та економічний аспекти : у 2 т. Т. 1 / О. Мазурок. – Ужгород : Карпатська Вежа, 2012. – 687 с.
7. Монолатій І. Австрійська Буковина: особливості національних, професійних та мовних поділів / І. Монолатій // І. Незалежний культурологічний часопис. – 2009. – № 56. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ji.lviv.ua/n56texts/monolatiij1.htm>.
8. Потапюк Л. Становлення економічної освіти на прикладі діяльності західноукраїнських громад (кінець XIX – початок XX ст.) / Л. Потапюк, І. Потапюк // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 5–12.
9. Субтельна Г. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини : [навч. посібник] / Г. Субтельна, Я. Камінецький, Л. Криницька ; ред. Я. Камінецького. – Львів : Норма, 2014. – 136 с.

10. Шайнер Г. Розвиток комерційної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша третина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Г. Шайнер ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2012. – 20 с.
11. Шафранська І. Економічна думка Західної України останньої третини XIX – першої третини XX ст. : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / І. Шафранська. – Тернопіль, 2015. – 226 с.
12. Юшкевич Ю. Освіта як найважливіша ланка реалізації морально-етичних цінностей: український контекст / Ю. Юшкевич // Гілея : збірник наукових праць. – 2015. – № 103(12). – С. 277–280.
13. Glabinski S. *Ekonomika narodowa* / S. Glabinski. – Lwow : Ateneum, 1926. – 35 с.
14. Glabinski S. *Historia ekonomiki*. – Т. 2. / S. Glabinski // *Historia ekonomiki polskej*. – Lwow : Tow-wo naukowe. – 1939. – 370 с.
15. Mizgalska M. *Uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i narodowościowe na terenie Ukrainy Zachodniej w II połowie XIX wieku* / M. Mizgalska // *Історичний архів*. – 2014. – Вип. 13. – С. 78–85.
16. *Uniwersytet imienia Cesarza Franciskai we Lwowe. Sklad universutetu s program wykladov*. – Lwow, 1891. – 10 с.

Голубка М. М.

Львовский кооперативный колледж экономики и права

СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОМУ И КООПЕРАТИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Резюме

Исследованы теоретические вопросы по подготовке специалистов по финансово-экономическому и кооперативному профилю на западноукраинских землях во второй половине XIX – начале XX вв. Развитие образования на западноукраинских землях осуществлялся именно силами культурно-просветительных обществ. Проанализированы важность экономического образования для нации, а также потребность к получению необходимых знаний для эффективного ведения хозяйственной деятельности населения.

Ключевые слова: культурно-просветительные и хозяйственные общества, финансово-экономическое и кооперативное образование, западно-украинские земли, курсы, молодежь, профессиональная подготовка специалистов.

Holubka M. M.

Lviv Cooperative College of Economics and Law

TRAINING OF SPECIALISTS IN FINANCIAL, ECONOMIC AND COOPERATIVE EDUCATION IN WESTERN UKRAINE (THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURIES): THEORETICAL ASPECT

Summary

Theoretical issues in training of professionals in financial, economic and cooperative specialty in Western Ukraine in the second half of XIX – the beginning of XX century were researched. The development of education in Western Ukraine was carried out by cultural and educational societies. The importance of economic education for the nation as well as need to gain necessary knowledge for efficient economic activity of the population was analyzed.

Key words: cultural, educational and economic societies; financial, economic and cooperative education; Western Ukraine; courses; youth; professional training of specialists.